

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักบริหารการศึกษา ตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

Desired Personality Traits of Educational Administrators by Means of Buddhist Ways in Thai Society

พระครูสังฆรักษ์อภิชชาติ สนฺติกโร*

Phrakhrusangkharak Aphichat Santigaro

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการฉบับนี้ ผู้เขียนมีจุดมุ่งหมายในการเขียนเพื่ออธิบายคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักบริหารการศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนาต่อการปฏิบัติตนตามบทบาทและหน้าที่ของผู้นำองค์กรทางการศึกษา โดยได้เชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักบริหารการศึกษา 3 ด้าน ได้แก่ หลักการครองตน ครองคน และครองงาน เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และสามารถเป็นแนวทางนำไปสู่การประพฤติและปฏิบัติตน ตามคุณลักษณะของนักบริหารการศึกษาที่ดีตามแนวพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

คำสำคัญ: คุณลักษณะอันพึงประสงค์, นักบริหารการศึกษา, พระพุทธศาสนา, สังคมไทย

Abstract

The purpose of this academic article was to explain the desirable personality traits of Educational Administrators by means of Buddhist ways involved with behaviors in roles and function of the leaders of educational organizations. It was associated with Buddhist principles to develop the personality traits of Educational Administrators in 3 principles: the principle of conducting oneself, people and works. This led to understand as a guiding principle for properly behaving oneself in accordance with the personality traits of the good educational administrators, and the Buddhist ways.

Key words: desirable personality traits, educational administrators, Buddhist, Thai Society.

1. บทนำ

หน่วยงานหรือองค์กรทุกแห่งย่อมมีการบริหารงานที่แตกต่างกันตามบริบทภาระงานที่ได้รับมอบหมายของหน่วยงานนั้นๆ ถ้าหากจะกล่าวถึงหน่วยงานทางด้านการบริหารงานการศึกษา ผู้บริหารย่อมมีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญต่อองค์กรเป็นอย่างมาก เพราะเป็นผู้ที่จะต้องขับเคลื่อนการบริหารงานภายในองค์กรให้ก้าวไปสู่ความสำเร็จทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการบริหารงานทางวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไป กล่าวได้ว่าทั้ง 4 ประการนี้ถือเป็นภารกิจหลักที่ผู้บริหารมีบทบาทที่สำคัญเป็นอย่างมาก

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แต่เมื่อมองตามแนวทางพระพุทธศาสนาแล้ว สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของนักบริหารการศึกษาก็คือ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามแนวพระพุทธศาสนาที่นักบริหารการศึกษาสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรทางการศึกษาได้ ดังนั้น ในบทความทางวิชาการฉบับนี้ ผู้เขียนมีเจตนาที่ว่าจะถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ ตามหลักวิชาการทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำมาประยุกต์กับการบริหารการศึกษาในสังคมไทยปัจจุบัน โดยได้ยกตัวอย่างหลักการ แนวคิด ของนักการศึกษาและหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักบริหารการศึกษาในสังคมไทยต่อไป

2. บทบาทและหน้าที่ของนักบริหารการศึกษา

มนุษย์เกิดขึ้นมาพร้อมด้วยความไม่รู้ ไม่รู้จักสิ่งทั้งหลาย เช่น ไม่รู้จักว่าจะกินอะไร ไม่รู้ว่าจะเดินอย่างไร ไม่รู้ว่าจะเป็นอะไร ไม่รู้ว่าจะดำเนินชีวิตอย่างไร จะปฏิบัติต่อโลกหรือสิ่งทั้งหลายที่อยู่รอบตัวอย่างไร จึงจะอยู่ได้ด้วยดี ไม่รู้ตลอดไปถึงว่าจะเจริญออกไปถึงไหน ไปสู่จุดหมายใด มนุษย์จึงต้องเรียนรู้ ต้องหาความรู้ ความไม่รู้นี้ทางพระเรียกว่า อวิชชา¹ เป็นตัวการที่ทำให้มนุษย์ต้องมีปัญหา ทำให้ชีวิตนี้ต้องถูกบีบคั้นและถูกจำกัด มีความขัดข้องต่างๆ ที่เรียกว่าทุกข์ สิ่งที่ต้องทำก็คือจะต้องพัฒนาคนขึ้นไปให้มีความรู้ ให้มีสิ่งที่เรียกว่าปัญญา พร้อมทั้งความสามารถอื่นๆ ที่จะช่วยแก้ปัญหาได้² ดังนั้น ในสังคมไทยปัจจุบัน ผู้ที่จะเป็นนักบริหารการศึกษาคือดีและประสบความสำเร็จได้นั้นต้องรู้จักพัฒนาตนเองให้เป็นคนที่มีความรอบรู้ และรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเป็นสำคัญ ตลอดถึง ต้องมีหลักคุณธรรมและจริยธรรมต่อการบริหารงานในองค์กรการศึกษา เพราะการบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น นักบริหารมีหน้าที่วางแผน จัดองค์การ อำนาจการและควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่นๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้โดยสรุปแล้วบทบาทและหน้าที่ของนักบริหารโดยทั่วไป สามารถแบ่งได้ 5 ประการ ดังนี้

1) การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดนโยบายและมาตรการอันเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ มีรายละเอียดที่เรียกว่าโครงการประกอบด้วย

2) การจัดองค์การ (Organizing) คือ การกำหนดตำแหน่งสายบังคับบัญชาในองค์กร ว่ามีตำแหน่งอะไรบ้าง แต่ละตำแหน่งมีอำนาจหน้าที่เช่นไร ใครสั่งการใคร เป็นต้น

3) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) หมายถึง การสรรหาบุคลากรมาบรรจุแต่งตั้งในตำแหน่งที่กำหนดไว้ ตามหลักแห่งการใช้คนให้เหมาะกับงาน

4) การอำนวยการ (Directing) คือ กำกับสั่งการและมอบหมายให้แต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้

5) การควบคุม (Controlling) คือ การติดตามดูว่าแต่ละฝ่ายปฏิบัติงานไปถึงไหน มีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นที่ใด และสำคัญคือการป้องกันไม่ให้อะไรย้อนต่อหน้าที่ ละทิ้งหน้าที่ หรือทุจริตต่อหน้าที่

แม้ว่าหน้าที่ของนักบริหารทั้ง 5 ประการ จะถูกกำหนดโดยวิชาการบริหารสมัยใหม่ก็ตามแต่เมื่อว่ากันทางปฏิบัติแล้วคนไทยเราก็คือบริหารบ้านเมืองแบบนี้มานานแล้ว³ กล่าวคือนักบริหารการศึกษานั้น เป็นเสมือนผู้นำองค์กรดำเนินงานไปสู่ความสำเร็จเป้าหมาย หรือเป็นหัวหน้าหน่วยงานด้านการศึกษาโดยมีหน้าที่ดังนี้

1) เป็นผู้รับผิดชอบในการปฏิบัติงานที่อยู่ในความรับผิดชอบ

2) เป็นผู้ช่วยเสริมสร้างให้ปริมาณและคุณภาพของงานได้รับผลสูงสุด

3) เป็นผู้สอนแนะนำการทำงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชา

¹พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต).หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา.(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 10.

²พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 34.

³พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีบริหาร, หน้า 34 - 35.

4) เป็นผู้ติดต่อและประสานงานในองค์กร เพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ

5) เป็นผู้สั่งงานและควบคุมงาน⁴

อีกประการหนึ่ง ภาวะการเป็นผู้นำของนักบริหารการศึกษาถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างมากในการบริหารงานจัดการองค์กร นักบริหารที่ดีควรศึกษาว่าคุณลักษณะอะไรบ้างที่ควรต้องเรียนรู้ ผูกฝน และปรับปรุงตนเอง ให้มีคุณสมบัติตามที่บุคคลผู้อยู่ในฐานะผู้นำทางการศึกษาพึงรู้ จึงขอสรุปคุณลักษณะที่ผู้นำทางการศึกษาควรจะต้องเรียนรู้ ผูกฝน และปรับปรุงตนเอง มีดังต่อไปนี้

1) สมรรถวิสัย (Capacity) หมายถึงเขavnปัญญา ความระวังระไว ความสามารถในการใช้คำพูด การตัดสินใจ

2) ความสัมฤทธิ์ผล (Achievement) หมายถึงการเป็นผู้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ มีน้ำใจเป็นนักกีฬา สนใจในการกีฬาอันจะเป็นแนวทางให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในการทำงาน

3) ความรับผิดชอบ (Responsibility) หมายถึงความวางใจได้ การริเริ่ม ความเพียรพยายาม ความรุดหน้า ความเชื่อมั่นในตนเอง และความปรารถนาที่จะกระทำการด้วยความดีเลิศ

4) ความร่วมมือและการมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึงงานด้านกิจกรรมต่างๆ ความสามารถในการสังคัมความร่วมมือและประสานงานกัน การปรับตัว มีอารมณ์มั่นคง และมีอารมณ์ขันเป็นต้น

5) สถานภาพ (Status) หมายถึงฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม และความนิยม⁵

นักบริหารการศึกษา เป็นผู้มืบทบาทในการจัดการศึกษาเป็นอย่างมาก โดยทั่วไปแล้ว นักบริหารการศึกษาหรือหัวหน้าสถานศึกษาจะเป็นผู้นำภายในหน่วยงานของตน ดังนั้น หัวหน้าสถานศึกษาจึงต้องเตรียมตนให้พร้อมที่จะแสดงบทบาท แคมพ์เบลล์ (Campbell) ได้กล่าวถึงบทบาทของนักบริหารการศึกษาหรือหัวหน้าสถานศึกษาในฐานะผู้นำไว้ว่ามีบทบาท 4 ประการ คือ

1) หัวหน้าสถานศึกษาต้องเป็นผู้จัดรูปงาน ถ้าเป็นสถานศึกษาขนาดเล็กครูใหญ่อาจจัดรูปงานเองทั้งหมด ส่วนสถานศึกษาขนาดใหญ่ ผู้นำสถานศึกษาอาจมอบหมายให้ผู้อื่นรับผิดชอบและมอบอำนาจให้ผู้อื่นนำไปปฏิบัติแทน แต่ไม่ว่าผู้นำจะมอบหมายงานให้ใครก็ตาม ผู้นำทางการศึกษาผู้นั้นจะต้องรับผิดชอบโดยจัดรูปงานให้สำเร็จลุล่วงตามภารกิจของตน

2) หัวหน้าสถานศึกษาจำเป็นต้องเป็นผู้สื่อความหมาย เนื่องจากต้องอยู่ท่ามกลางบุคคลทั้งหลายภายในสถานศึกษา หัวหน้าสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องใช้สื่อสารหรือสื่อความหมายกับผู้ร่วมงานเพื่อให้สถานศึกษาบรรลุตามเป้าประสงค์

3) หัวหน้าสถานศึกษาจะต้องเป็นผู้นำทางการศึกษา จำเป็นต้องแสดงบทบาทของผู้นำทางการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการสอน การร่วมกับสมาคมวิชาชีพ หรือรอบรู้ทันเหตุการณ์เกี่ยวกับแนวความคิดใหม่ๆ ทางการศึกษา

4) หัวหน้าสถานศึกษาจำเป็นต้องเป็นผู้บังคับบัญชาเพื่อให้งานทั้งหลายที่ทำอยู่สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี โดยรู้จักใช้อำนาจหน้าที่ด้วยความเหมาะสม⁶

แต่ถ้าศึกษาจากสถานการณ์ปัจจุบันแล้ว บทบาทและหน้าที่ของนักบริหารการศึกษาไทยสมัยใหม่ จะมุ่งเน้นการเป็นนักบริหารมืออาชีพเป็นหลักสำคัญ โดยมีคุณลักษณะการบริหารการศึกษาตามเกณฑ์ที่กำหนดจากเกณฑ์มาตรฐานของคุรุสภาและรูปแบบจากการศึกษาวิจัยของนักวิชาการศึกษาหลายท่านพอสรุปได้ดังนี้

⁴ ศาสตราจารย์ สมพงษ์ เกษมสิน. การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2526), หน้า 227.

⁵ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมธี ปิลันธนาพันธ์. การบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิทักษ์อักษร, 2525), หน้า 159.

⁶ แคมพ์เบลล์ (Campbell) อ้างอิงในว่าที่ร้อยตรีภักดี พันธุ์ จุริกุล. พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮาส์., 2529), หน้า 76.

1) เป็นผู้นำของการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารจะต้องมีคุณลักษณะทั้งการเป็นผู้บริหารและผู้นำด้วยการทำงานจึงจะประสบผลสำเร็จ เช่น กล้าคิดกล้าทำในการเปลี่ยนแปลงสภาพเพื่อพัฒนาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก ต้องมีวุฒิภาวะการคิดนอกกรอบ (Think out of the box) ดังนั้นผู้บริหารจะต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีความรอบรู้ และมากด้วยประสบการณ์ ตลอดจนการมีจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยคุณธรรม

2) เป็นผู้นำทางวิชาการ การที่จะปฏิรูปการเรียนรู้ให้สำเร็จได้ ผู้บริหารนั้นจำเป็นต้องมีความสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะจะต้องมีความรอบรู้ในด้านวิชาการต่างๆ เช่น การพัฒนาหลักสูตร เทคนิคการเรียนการสอน การประเมินผล ฯลฯ นอกจากนี้ผู้บริหารจะต้องมีศักยภาพในการนิเทศการเรียนการสอนของครูผู้สอนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

3) เป็นผู้นำมีความสามารถในการบริหาร โดยต้องมีความรู้ทางด้านทฤษฎี สามารถวางแผนการนำแผนและนโยบายไปสู่การปฏิบัติได้เป็นอย่างดี สามารถใช้ภาวะผู้นำไม่จะเป็นการประสานงานการบริหารตามสถานการณ์ การใช้วิทยาการสมัยใหม่ เช่น การสร้างทีมงาน การบริหารแบบมีส่วนร่วมการสร้างกลุ่มคุณภาพงาน เป็นต้น

4) เป็นผู้นำทางเทคโนโลยี แม้ว่าผู้บริหารจะไม่ได้มีความชำนาญในการใช้เทคโนโลยี แต่ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องเหล่านี้และสนับสนุนส่งเสริมให้สถานศึกษามีอย่างพอเพียง เพราะว่าเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญในการจัดการศึกษาเป็นอย่างมาก

5) ส่งเสริมการบริหารแบบมีส่วนร่วม เป็นที่ยอมรับแล้วว่าการบริหารแบบมีส่วนร่วมไม่จะเป็นในลักษณะขององค์กรคณะบุคคล ในรูปของกรรมการ หรือในลักษณะใดก็ตาม จะทำให้เกิดประสิทธิภาพ เพราะเป็นการระดมความคิด ทรัพยากร ตลอดจนมีการตัดสินใจร่วมกัน โอกาสที่จะผิดพลาดน้อย นอกจากนี้ยังเกิดผลในด้านความภูมิใจร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน มีความผูกพันกับกิจกรรมที่ทำร่วมกัน ซึ่งจะเป็นผลให้การพัฒนามีความเข้มแข็งและยั่งยืน

6) การพัฒนาองค์กรและบุคลากร องค์กรและบุคลากรจำเป็นต้องมีการพัฒนาให้ทันต่อวิทยาการใหม่ๆ ที่มีมาอย่างรวดเร็ว ดังนั้นผู้บริหารจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนด้วยการจัดให้มีการฝึกอบรมหรือสัมมนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง⁷

สรุปได้ว่านักบริหารการศึกษานั้น ต้องรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเป็นสำคัญเพื่อส่งเสริมและพัฒนาองค์กรทางการศึกษาที่ตนเองได้รับผิดชอบหรือมอบหมาย ก้าวสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้และเพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์ของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยใหม่

3. คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักบริหารการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา

การที่จะเป็นนักบริหารการศึกษาที่ดี มีความเพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรมและจริยธรรมได้นั้นหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาถือว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่นักบริหารการศึกษาไทยในยุคปัจจุบันควรยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อตนเอง เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหารที่ดีได้

เพราะทางด้านวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของคนไทยทุกด้าน มีรากฐานสำคัญอยู่ในพระพุทธศาสนา ถ้อยคำมากมายในภาษาไทยมีต้นกำเนิดมาจากภาษาบาลีและมีความหมายที่สืบเนื่องมาจากคติในพระพุทธศาสนา แบบแผนและครรลองตามหลักการของพระพุทธศาสนาได้รับการยึดถือเป็นแนวทางและเป็นมาตรฐานสำหรับความประพฤติ การบำเพ็ญกิจหน้าที่และการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยทุกระดับ⁸ นักบริหารการศึกษาหรือผู้บริหารองค์กรการศึกษาควรมีคุณลักษณะในการสื่อสารเพื่อการบริหารงานทางด้านการศึกษาตามหลัก 4 ส ซึ่งมีคำอธิบายเชิงประยุกต์ตามแนวพระพุทธศาสนา ดังนี้

⁷ เมตต์ เมตต์การุณจิต. การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม : ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและราชการ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พอยท์ จำกัด, 2547), หน้า 174 - 175.

⁸ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2543), หน้า 2.

1) **สันตัสสนา (แจ่มแจ้ง)** หมายถึง อธิบายขั้นตอนของการดำเนินงานได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งช่วยให้สมาชิกปฏิบัติตามได้ง่าย

2) **สมาทปนา (จงใจ)** หมายถึง อธิบายให้เข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธาและความรู้สึกว่าต้องฝ่าฟันให้ไกลและไปให้ถึง

3) **สมุตเตสนา (แก้แล้ว)** หมายถึง ปลุกใจให้เกิดความเชื่อ มั่นใจตนเองและมีความกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย

4) **สัมปหังสนา (ร่าเริง)** หมายถึง สร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตรซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงาน กล่าวได้ว่าการเป็นนักบริหารหรือผู้นำทางการศึกษา ควรปฏิบัติตนให้มีคุณลักษณะที่ดีตามแนวพระพุทธศาสนา สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและเกิดประสิทธิภาพในการทำงานตามหน้าที่ของตนเอง หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า สอนให้รู้ (ยถาวัตติ) ทำให้ดู (ตถาการิ) และ อยู่ให้เห็น (ยถาวัตติ ตถาการิ) เมื่อนักบริหารการศึกษามีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามแนวพระพุทธศาสนาเบื้องต้นที่ได้กล่าวมาแล้ว ก็จะสามารถ ครองตน ครองคน และ ครองงาน ดังที่จะได้อธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจดังนี้

ก. **คุณลักษณะของนักบริหารการศึกษา (การครองตน)** หมายความว่า นักบริหารการศึกษาต้องรู้จักความเด่นและความด้อยของตนเอง เพื่อทำงานที่เหมาะสมกับความสามารถของตน ตามปกตินักบริหารมักมองเป็นความผิดพลาดของลูกน้องได้ง่าย แต่มองข้ามความผิดพลาดของตน¹⁰ หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาเบื้องต้นที่สามารถให้นักบริหารการศึกษานำไปประยุกต์ใช้เพื่อครองตนในการปฏิบัติหน้าที่ได้ คือ ศีล หรือ เบญจศีล ซึ่งหมายถึง ความประพฤติชอบทางกายและวาจา, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, การรักษากายปิตตามระเบียบวินัย, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน มีอยู่ 5 ประการ ได้แก่¹¹

1) ปาณาติปาตา เวรมณี คือ เว้นจากการปลงชีวิต, เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน

2) อทินนาทานา เวรมณี คือ เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้, เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ทำลายทรัพย์สิน

3) กาเมสุมิฉาจารา เวรมณี คือ เว้นจากการประพฤติดีกาม, เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน

4) มุสาวาทา เวรมณี คือ เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง

5) สุราเมรยมชชพมาทานุฐานา เวรมณี คือ เว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท, เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ

ศีล หรือ เบญจศีล ทั้ง 5 ประการนี้ ถือว่าเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานในการพัฒนาตนเองหรือการครองตนสำหรับนักบริหารและปวงชนทั่วไป เพื่อให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทของชีวิต สามารถกล่าวได้ว่านักบริหารการศึกษาท่านใดได้ปฏิบัติตามหลักเบญจศีลแล้ว จะมีคุณธรรมที่เกื้อกูลในกิจหรือในการทำความดีทุกอย่าง ได้แก่ การมีสติ คือความระลึกได้, นึกได้, สำนึกอยู่ไม่เผลอ และการมีสัมปชัญญะ คือความรู้ชัด, รู้ชัดสิ่งที่นึกได้, ตระหนัก และเข้าใจชัดตามความเป็นจริง¹²

ข. **คุณลักษณะของนักบริหารการศึกษา (การครองคน)** หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับคนร่วมงาน นักบริหารการศึกษาต้องรู้ว่าใครมีความสามารถในด้านใด เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะกับงาน นอกจากนั้นนักบริหารต้อง

⁹พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีบริหาร, หน้า 16 - 17.

¹⁰พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีบริหาร, หน้า 48.

¹¹พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 20 (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2554), หน้า 175.

¹²พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 26.

รู้จักจิตของคนร่วมงานเพื่อใช้งานที่เหมาะสมกับจิตของเขา¹³ คุณลักษณะของนักบริหารการศึกษาในการครองคนนั้น ได้มีหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ก็คือ หลักพรหมวิหาร 4 ประการซึ่งเป็นหลักธรรมที่สามารถพัฒนาผู้บริหารเป็นสมาชิกที่ดี เป็นผู้สร้างสรรค์สังคม กล่าวได้ว่าเป็นหลักพุทธธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหม ได้แก่¹⁴

1) เมตตา ความรัก คือ ความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข
2) กรุณา ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบาปัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

3) มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี คือ เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแช่มชื่น เบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงาม ประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย พร้อมทั้งจะช่วยเหลือส่งเสริมสนับสนุน

4) อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เทียบตรง ดุจตาซึ่งมองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดี หรือชั่ว สมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรม

เมื่อนักบริหารการศึกษา ได้มีหลักพรหมวิหาร 4 ประการ เป็นหลักธรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจแล้วนั้นก็ถือได้ว่าผู้บริหารสามารถพัฒนาคุณสมบัติการครองใจคนหรือครองใจเพื่อนร่วมงานได้เป็นอย่างดี และหลักพุทธธรรมที่สามารถพัฒนาคุณลักษณะของนักบริหารการศึกษาในการครองคน อีกประการหนึ่งก็คือ สังคหวัตถุ 4 ประการ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี, หลักการสงเคราะห์ ประกอบด้วย¹⁵

1) ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

2) ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ คือ วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่กันถือ ตลอดจนคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี

3) อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดจนช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดจนวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

จากหลักพุทธธรรม สังคหวัตถุ 4 ประการนี้ อาจกล่าวได้อีกอย่างว่าเมื่อนักบริหารการศึกษาท่านใดนำไปประยุกต์ใช้กับการทำงานแล้ว ถือได้ว่าเป็นผู้มีน้ำใจสามารถช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้เป็นอย่างดี ดังที่เราเคยได้ยินคำกล่าวที่ว่า “น้ำบ่อน้ำคลองยังเป็นรอน้ำใจ น้ำที่ไหนๆก็สู้น้ำใจไม่ได้”

ค. คุณลักษณะของนักบริหารการศึกษา (การครองงาน) หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับงานในความรับผิดชอบ เพื่อประโยชน์ในการวางแผนบรรจุบุคลากร อำนาจการและติดตามประเมินผล ความรู้เรื่องงานมี 2 ลักษณะ คือ รู้เท่า และรู้ทัน “รู้เท่า” คือความรู้รอบด้านเกี่ยวกับงานว่ามีขั้นตอนอย่างไรและมีส่วนเกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ อย่างไร และยังหมายถึงความรู้เท่าถึงการณในเมื่อเห็นเหตุแล้วคาดว่าจะผลอะไรจะตามมา แล้วเตรียมการป้องกันไว้ “รู้ทัน” หมายถึงความรู้เท่าทันสถานการณ์ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี¹⁶ เหมือนดังที่หลวงพ่อกุศลพุทธาสได้

¹³ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีบริหาร, หน้า 50.

¹⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). ธรรมานุชิต, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, 2548), หน้า 20.

¹⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 143.

¹⁶ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีบริหาร, หน้า 52.

กล่าวไว้ว่า “การงานนั้นคือชีวิต ชีวิตก็คือการงาน การงานก็คือความสุข ซึ่งเป็นผลสุดท้ายของการปฏิบัติธรรม”¹⁷ คุณลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งของนักบริหารการศึกษาคือการปฏิบัติงาน หรือ การครองงาน นั่นเอง หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการครองงานนั้นมีอยู่มากมาย แต่ที่น่าสนใจเป็นอย่างมากก็คือ หลักอิทธิบาท แปลว่า ทางแห่งความสำเร็จ มีอยู่ 4 ประการ ได้แก่¹⁸

1) ฉันทะ แปลว่า ความรักความพอใจ จะทำอะไรก็ทำด้วยความรักความพอใจ จะรักพอใจได้อย่างไร โดยทั่วไปก็ต้องชอบหรือเห็นประโยชน์เห็นคุณค่าของงานนั้น จึงจะรักจะพอใจงานนั้น ฉันทะไม่ใช่แค่รักงานเท่านั้น เพราะฉันทะ แปลว่าอยากทำให้มันดี เพราะฉะนั้นจึงมีความหมายว่า เมื่อจะทำอะไรก็ต้องทำให้มันดีที่สุดให้เรียบร้อยสมบูรณ์

2) วิริยะ แปลว่า ความเพียร และความเพียรก็แปลว่า ความกล้าวิริยะมาจาก วีระ นั่นเอง แปลว่าความเป็นผู้กล้ากล้า หมายความว่า ใจสู้ เจองานแล้วไม่ถอย แล้วทำอย่างไรจะเจองานไม่ถอยก็ต้องมีจิตสำนึกในการฝึกตน พอเจองานบอกว่ายากยิ่งได้มาก เจอปัญหาที่เป็นเวทีพัฒนาปัญญาเห็นงานเป็นเรื่องท้าทาย ถ้าในงานนั้นเป็นสิ่งที่ท้าทายความสามารถ คนแบบนี้จะสู้ เอาไม่ถอย จนทำได้สำเร็จ คนแบบนี้เรียกว่า เป็นคนแบบวิริยะ ต้องใช้วิธีทำให้รู้สึก ว่า งานนั้นเป็นสิ่งที่ท้าทาย เป็นอันว่า วิริยะ แปลว่า ใจสู้ เมื่อทำจะไม่ถอย

3) จิตตะ แปลว่า ใจจดจ่อ ซึ่งเป็นลักษณะของคนที่ถูกทิศตัวต่องาน เนื่องจากเห็นความสำคัญของงาน ฉะนั้นวิธีสร้างจิตตะก็คือ ทำให้เห็นความสำคัญของงานนั้นต่อชีวิต ต่อสังคม ต่อประเทศชาติ และต่อโลก

4) วิมังสา แปลว่า ทดลอง หรือทดสอบ คนบางคนอยากรู้อยากเห็น ชอบทดลอง ชอบคิดสืบสวนว่า ทำอย่างนี้จะเป็นอย่างไร ทำอย่างนั้นจะเกิดผลอย่างไร อย่างนี้ต้องใช้วิมังสา คือ ทำการพิสูจน์ทดลอง คอยตรวจตราหาทางแก้ไข ปรับปรุงอยู่เสมอ ซึ่งต้องใช้ปัญญา

ถ้านักบริหารการศึกษาท่านใดนำเอาหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้กับการทำงานแล้ว กล่าวได้ว่าท่านเหล่านั้นก็จะเป็นนักบริหารการศึกษาที่ รักงาน สู้งาน ใส่ใจงาน และทำงานด้วยปัญญา หรือตามหลักอิทธิบาท 4 เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อยากทำให้มันดี (ที่สุด) คือ ฉันทะ มีอะไรก็ต้องให้สำเร็จ คือ วิริยะ ทำงานอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ คือ จิตตะ ใช้ปัญญาจัดการนํานงานสู่จุดหมาย คือ วิมังสา นั่นเอง

4. หลักพุทธธรรมสำหรับนักบริหารการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา

การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์สำหรับนักบริหารการศึกษานั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่นักบริหารควรต้องใช้หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาตนเองในการปฏิบัติหน้าที่ทางด้านการศึกษา อีกทั้งสามารถครองตน ครองคน และครองงาน ได้อย่างสมบูรณ์ หลักพุทธธรรมนั้นมีอยู่มากมายหลายหัวข้อ ผู้เขียนจึงได้หยิบยกบางหลักพุทธธรรมคำสอน เพื่อนำมาชี้แจงให้ผู้อ่านได้รู้และเข้าใจ ประกอบด้วย

4.1 สุจริต 3 เป็นหลักการพัฒนานักบริหารการศึกษาให้เป็นคนดีมีศีลธรรม หรือมีมนุษยธรรมที่เรียกได้ว่าเป็น อารยชน เป็นผู้มั่งมีธรรม คือ มีความประพฤติดี ประพฤติชอบ 3 ประการ ได้แก่¹⁹

- 1) กายสุจริต ความสุจริตทางกาย ทำสิ่งที่ตั้งงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยกาย
- 2) วาจาสุจริต ความสุจริตทางวาจา พูดสิ่งที่ตั้งงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยวาจา
- 3) มโนสุจริต ความสุจริตทางใจ คิดสิ่งที่ตั้งงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ

¹⁷ ผ่องโสม อรรถะสัมปยุตตะ. คำสอนของพุทธศาสนิกชนว่าด้วยการทำงาน เลือกสรรมาจากธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสวนอศม, 2533), หน้า 37.

¹⁸ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). ธรรมะกับการทำงาน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2543), หน้า 79 - 82.

¹⁹ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). ธรรมานุชีวิต, หน้า 16.

4.2 อคติ 4 เป็นหลักพุทธธรรมที่ทำให้ผู้บริหารหรือนักปกครอง เมื่อได้ยึดถือปฏิบัติตามสามารถเว้นจากความลำเอียงและความไม่เที่ยงธรรมต่างๆ ได้แก่²⁰

- 1) นันทาคติ ลำเอียงเพราะเพราะชอบ
- 2) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง
- 3) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงหรือเขลา
- 4) ภยาคติ ลำเอียงเพราะขลาดกลัว

4.3 พละ 4 คือ มีกำลังที่เกิดจากคุณธรรมความประพฤติปฏิบัติที่เป็นหลักประกันของชีวิต ซึ่งทำให้ผู้บริหารการศึกษาที่ประพฤติปฏิบัติเกิดความมั่นใจในตนเอง เรียกว่า พละ (ธรรมอันเป็นกำลัง) มีอยู่ 4 ประการ กล่าวคือ²¹

1) ปัญญาพละ กำลังปัญญา คือ ได้ศึกษา มีความรู้ความเข้าใจถูกต้องชัดเจน ในเรื่องราวและกิจการที่ตนเกี่ยวข้อง ตลอดไปถึงสภาวะอันเป็นธรรมชาติของโลกและชีวิต เป็นผู้กระทำการต่างๆ ด้วยความเข้าใจเหตุผลและสภาพความจริง

2) วิริยะพละ กำลังความเพียร คือ เป็นผู้ประกอบกิจการหน้าที่การต่างๆ อยู่ตลอดเวลาด้วยความบากบั่นพยายาม ไม่ได้ทอดทิ้งหรือย่อหย่อนทอดถอย

3) อนวัชชะพละ กำลังสุจริต หรือกำลังความบริสุทธิ์ คือ มีความประพฤติและหน้าที่การงาน สุจริตไว้โทษ สะอาดบริสุทธิ์ ไม่มีข้อที่ใครจะติเตียนได้

4) สังคหพละ กำลังการสงเคราะห์ คือ ได้ช่วยเหลือเกื้อกูล ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์เป็นสมาชิกที่มีคุณประโยชน์ของชุมชน

4.4 ขรवासธรรม 4 เป็นหลักพุทธธรรมที่นักบริหารการศึกษาสามารถพัฒนาตนเองให้ปฏิบัติตามหลักของการครองชีวิตในฐานะเป็นคฤหัสถ์ (ชาวบ้าน) มีอยู่ 4 ประการ ประกอบด้วย²²

1) สัจจะ ความจริง คือ ดำรงมั่นในสัจจะ เชื่อตรง เชื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง จะทำอะไรก็ให้เป็นที่ยึดถือไว้วางใจได้

2) ทมะ ฝึกตน คือ บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ

3) ขันติ อุตทน คือ มุ่งทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งอดทนไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ทอดถอย

4) จาคะ เสียสละ คือ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูล บำเพ็ญประโยชน์ สละโลกละทิฐิमानะได้ ร่วมงานกับคนอื่นได้ ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตน

4.5 อารยวัติ 5 หลักพุทธธรรมนี้ ช่วยทำให้ผู้บริหารการศึกษา มีความสัมพันธ์อันดีงามอบอุ่นเป็นสุขภายในครอบครัว ตลอดถึงญาติมิตร ผู้ร่วมงาน และคนที่พึ่งพาอาศัยอยู่ในปกครองทั้งหมด โดยทำหน้าที่มีใช้เพียงประโยชน์ทางวัตถุมาให้เขาอย่างเดียว แต่นำประโยชน์สุขทางจิตใจมาให้ด้วย โดยประพฤติตนเป็นตัวอย่าง ช่วยชักจูงให้คนในครอบครัวและผู้เกี่ยวข้องใกล้ชิดทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้นด้วยคุณธรรมอยู่ 5 ประการ ดังนี้²³

1) งอกงามด้วยศรัทธา คือ ให้มีความเชื่อความมั่นใจในพระรัตนตรัยและในการที่จะทำความดี มีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ

2) งอกงามด้วยศีล คือ ให้มีความประพฤติดีงาม สุจริต รู้จักเลี้ยงชีวิต มีวินัย และมีกิริยามารยาทอันงาม

²⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). ธรรมบุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, 2550), หน้า 30.

²¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). ธรรมบุญชีวิต, หน้า 33.

²² พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). ธรรมบุญชีวิต, หน้า 43 - 44.

²³ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). ธรรมบุญชีวิต, หน้า 44.

3) จงกมด้วยสตะ คือ ให้มีความรู้จากการเล่าเรียนสดับฟัง โดยแนะนำหรือชวนช่วยให้ศึกษาหาความรู้ที่จะฟื้นฟูปรับปรุงชีวิตจิตใจ

4) จงกมด้วยจาคะ คือ ให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจต่อกัน และพอใจทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์

5) จงกมด้วยปัญญา คือ ให้มีความรู้คิด เข้าใจเหตุผล รู้ดี รู้ชั่ว รู้คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง มีวิจารณ์ญาณ รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาเหตุปัจจัย แก้ไขปัญหา และจัดทำดำเนินการต่างๆ ให้ได้ผลดี

หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ได้หยิบยกมาอธิบายเบื้องต้น ผู้เขียนมีความเชื่อว่าถ้าผู้บริหารการศึกษาได้นำไปประยุกต์ใช้เพื่อการปฏิบัติหน้าที่ในการบริหารองค์กรทางด้านการศึกษาทุกๆ ด้านแล้ว สามารถพัฒนาตนเองให้เป็นนักบริหารที่ดีได้ ตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้มอบหลักพุทธธรรมคำสอนให้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติอันก่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อองค์กรการศึกษาและประเทศชาติสืบไป

5. บทสรุป

บทความทางวิชาการ เรื่อง คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักบริหารการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยฉบับนี้ ผู้เขียนมีจุดมุ่งหมายในการเขียนเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์และแลกเปลี่ยนแนวคิดทางการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของนักบริหารการศึกษาไทย โดยได้เชื่อมโยงกับคุณลักษณะของนักบริหารการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา คือหลักการครองตน ครองคน และครองงาน ที่นักบริหารสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการบริหารการศึกษาได้ โดยผู้เขียนได้อธิบายความรู้ตามแนวหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และสามารถเป็นแนวทางนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตามหลักคุณลักษณะของนักบริหารการศึกษาที่ดีตามแนวพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

กิตติพันธ์ รุจิรกุล. พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา, กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์, 2529.

ผ่องโสม อัดทะสัมปณณะ. คำสอนของพุทธทาสภิกขุว่าด้วยการทำงาน เลือกรวมมาจากธรรม

ปาฏิโมกข์ เล่ม 1, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสวนอศุสม, 2533.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, พิมพ์ครั้งที่ 10 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2543.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). ธรรมะกับการทำงาน, พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2543.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). ธรรมานุชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, 2548.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). พุทธวิธีบริหาร, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). ธรรมานุชีวิต, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, 2550.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 20 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2554.

เมธี ปิณฑานนท์. การบริหารการศึกษา, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิทักษ์อักษร, 2525.

เมตต์ เมตต์การุณจิต. การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม : ประชาชน องค์การปกครอง

ส่วนท้องถิ่นและราชการ, กรุงเทพมหานคร: บริษัทบู๊ต พอยท์ จำกัด, 2547.

สมพงศ์ เกษมสิน. การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ 8 กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช
จำกัด, 2526.